

T.C.

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

30.

**KAZI SONUÇLARI
TOPLANTISI
3. CİLT**

26-30 MAYIS 2008
ANKARA

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No : 3171-3
Kültür Varlıklarları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No: 130 - 3

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Dr. Haydar DÖNMEZ

Dr. Adil ÖZME

Kapak ve Uygulama

Suna HÖKENEK

ISBN: 978-975-17-3396-2 (3. Cilt)

978-975-17-3242-2 (Takım)

ISSN: 1017-7655

Kapak Fotoğrafı: *Michael BLÖMER, Engelbert WINTER*

(Das Zentralheiligtum Des Iupiter Dolichenus Auf Dem Dülük Baba
Tepesi Bei Doliche – Forschungen Des Jahres 2007)

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Klâsik Filolog Dr. Haydar Dönmez
tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları
sorumludur.

İsmail Aygül Ofset Matbaacılık
San. Tic. Ltd. Şti.
ANKARA-2009

SOLİ/POMPEİOPOLİS ANTİK LİMAN KENTİ 2007 YILI KAZILARI

Remzi YAĞCI*
Fatih Hakan KAYA

Soli/Pompeiopolis antik liman kenti kazı ve araştırmaları 2007 yılında üç bölgede sürdürülmüştür.

1. Sütunlu Cadde.
2. Soli Höyük.
3. Antik Liman.

Bu üç bölgedeki kazıların amacı farklı dönemleri içeren arkeolojik tabakaların sorunlarını çözmek ve önceki yıllarda açığa çıkarılan mimari kalıntılarının bütünlüğünü sağlamak, yayın çalışmalarıyla ilgili belgelemeleri tamamlamaktır (mimari plan, buluntu çizimleri, fotoğraf vb.). 2007 kazılarında bu amaçla belirlenmiş plan kareler üzerine yoğunlaşmıştır.

1. SÜTUNLU CADDE

2006 kazı sezonunda kazısı yapılan ve doğu stylobati ile Sütunlu Cadde'nin orijinal blokajının açığa çıkarıldığı C20-21 ve D20-21 plan karelerinin kuzeyinde bulunan C23-22, D23-22 ve B23 plan karelerinde 13.07.2007 tarihinde çalışmalara başlanmıştır. Kazıların başlıca amacı: C20-21 ve D20-21 açmalarında görülen Roma mimarisinin açıklığı kavuşması ve hâlihazırda proje aşamasında olan mimari restorasyon çalışmalarına katkıda bulunacak ön bilgi elde edebilmektir.

C23'te Roma Sütunlu Cadde özgün tabanını ya da blokajını bulmak için kazılar başlatılmış ve blokaja ulaşılmıştır. Kazı buluntusu olarak Roma Dönemi *terra sigillata*, kandil parçaları ve 3 adet kondüsyonu düşük bronz Roma sikkesi bulunmuştur.

* Doç. Dr. Remzi YAĞCI, DEÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tınaztepe Yerleşkesi, Buca-İzmir/TÜRKİYE, remzi.yagci@deu.edu.tr

Arş. Gör. Fatih Hakan KAYA, DEÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tınaztepe Yerleşkesi, Buca-İzmir/TÜRKİYE, fatih.kaya@deu.edu.tr

19. yüzyılda ağır tahribat geçiren ve bu nedenle, karışık bir kontekste sahip olduğu gözlenen B23 plan karesi, genel olarak Hellenistik, Roma ve Bizans karakteri taşır. Bu nedenle, Hellenistik firnisli kâse parçaları Roma Dönemi *unguentarium*, kandil, *terra sigillata* ile sikkeler, Bizans Dönemi kandil, sikke buluntularına rastlanmıştır. B23'te de Sütunlu Cadde'nin özgün blokajına da ulaşılmıştır.

D23' teki çalışmaların amacı, doğu stylobatının ortaya çıkarılmasıydı. Bu plan karedede yapılan kazılarda Bizans Dönemi alt yapı künk sırası, *terra sigillata*ların yoğun olduğu Roma Dönemi seramik buluntuları ile 27 adet kondisyonu kötü Roma ve Bizans sikkesi bulunmuştur. Bu plan karedede de Roma Sütunlu Caddesi'nin blokajına ulaşılmıştır.

C22'de karışık hâlde bulunan mimarî elemanlar arasında 1 adet figürlü sütun başlığı dikkati çeker. Yine yüzeyden Roma Dönemi *terra sigillata*, kandil parçaları ve sikkeler bulunmuştur.

2005-2006 yılı kazı sezonlarında kazı çalışmaları yapılan, Bizans Dönemi *opus sectilesi* ve 525 yılında yaşanan şiddetli deprem sonucunda, bu *opus sectile* üzerine devrilmiş bir biçimde açığa çıkarılan E-F 39, E-F 40, E-F 41 plan karelerine denk gelen Roma dükkânlarının giriş kapı ve duvarları bulunmuştur. Bu duvarların ait olduğu mimarının ve dolayısıyla da Roma Dönemi Pompeiopolis Sütunlu Caddesi'nin 525 yılında meydana gelen depremin hemen öncesindeki durumunun saptanabilmesi için Sütunlu Cadde'yi doğuda sınırlayan beton koruma duvarının doğusunda, F-G 41, F-G 40 ve F-G 39 plan karelerinde kazı çalışmalarına başlanmıştır (Resim: 1).

F-G 41'de Bizans tabakasının tahrip edildiği döküntü içinden gelen 2 altın kolye, 1 altın kolye ucu ve 2 yüzükten oluşan Erken Bizans takı grubu bulunmuştur (Resim: 2). Kolyelerden disk biçimli olanının üzerinde çeşitli harfler ve bir *kristogramm* yani bir (*khi ro*) işaretini vardır. Bu takı grubu, 525'teki depreme bağlı olarak Sütunlu Cadde'nin içine, *opus sectile* üzerine düşen giriş, duvar ve yapı kalıntılarına göre 525'ten önceye tarihlenir¹. Derinleşen kazılarda bir kontekste bağlı olmaksızın Bizans *pithos*, Roma Dönemi *terra sigillata*, Helenistik Dönem firnisli kâse, Klâsik Dönem kırmızı figür seramik parçaları ile kondisyonu kötü Roma ve Bizans Dönemi sikkeleri buluntular arasında sayılabilir. Benzer buluntular F-G 39 ve 40'da da açığa çıkarılmıştır.

1 Mimarî kontekstinde, 525'teki depremi (*terminus post quem*) göstermesi yanında, kolye yazıtını okuyan Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar da yazı karakterine göre kolyeyi Erken Hristiyanlık Dönemine tarihlemiştir.

2. SOLİ HÖYÜK

2007 kazı sezonunda Soli Höyük'te H7, H7-G7 servis yolu, H7-H8 servis yolu, H5, F9-G9, G8, H9, H8-H9 servis yolu, C8-D8 servis yolu ve C7-C8 servis yolu, F8-G8 servis yolu, F7-G7 servis yolunda kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Servis yollarının kaldırılmasındaki amaç, höyükün en üst seviyesinde yer alan Roma Dönemi sur sisteminin ve mimarısının açığa çıkarılması ve aynı zamanda kule ve surların birbirleri ile olan ilişkilerinin belirlenmesi ve belgelenmesiydi (Resim: 3).

Doğu yamacındaki açmalarda yoğunlaşan kazı çalışmaları hem Roma mimarisi hem de onun altında bulunan Helenistik, Klâsik, Arkaik, Geometrik ve Hitit tabakalarının anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Kazı çalışmaları sonucunda çıkarılan mimari çizimde Roma Dönemi sur ile ilgili yapılar örneğin Soli Höyük'ün üzerinden geçen surlara bağlı platformlar, Arkaik ve Geometrik Dönem duvarları, Hitit İmparatorluk Dönemi İ.O. 13.-14. yüzyıl temel ve yapı duvarları, 15. yy. kazamatlı Kizzuwatna sur duvarı görülebilir (Resim: 3). Soli Höyük'ün doğu yamacında 13.91 kotunda ve 1.35 m. eninde olan sur duvarı, kazamat-kasa tipinde kalınlaştırılmış ve kazamat odaları oluşturulmuştur. Kazamat örgüsü üzerindeki erimiş kerpiçlerin her biri standart (18X13 cm.; kal. ise 9.10 cm.) ölçülerdedir. Soli kazamatlı sur duvarları, VII.-V. tabakadaki Yumuktepe suru² ve Boğazköy yukarı kent ve Yerkapı Büyükkaya kuzey duvarı surları ile paralellik göstermektedir. Anadolu'da en erken kazamatlı sur duvarı ve oda geleneğinin en eskisi yine Kizzuwatna'da-Yumuktepe'de Kalkolitik Dönemde (XVI. tabaka) ve onun gelişmiş bir örneği olarak değerlendirilen Tarsus'ta Erken Tunç Çağında görülmektedir³. Kazamat odaları, Yumuktepe'de Kalkolitikten başlayarak Hitit Dönemine dek (Boğazköy'de görüldüğü gibi) silo ya da tahl küpleriyle ilişkilidir⁴. Soli Höyük'te de sur duvarının hemen içinden gelen arpa küpü ve işaretli ölçek kabı, bu ilişkinin işlevsel olduğunu vurgulamaktadır. Kazamat odalarının işlevi, Tarsus Erken Tunç Çağından başlayarak daha da belirginleşmiştir. Hititler Döneminde bu odaların oturmak için değil, hem ambar ve hem de cephanilik olarak işlev gördüğü bu durumda surların da bir yol ile konutlardan ayrılarak bağımsız bir karakter kazandığı söylenebilir⁵.

2 Garstang 1953: fig.151.

3 Naumann 1971: fig. 305-307.

4 Garstang, ön avlularında ve oda kaplarının önlerinde yiğili gülle ve mancınıklar bulunan kazamat odalarının içindeki ocak ve kazanlar gibi donanımlarına bakarak bunların evli askerler tarafından hem ev hem de sığınak olarak kullanıldığını öne sürmektedir. Naumann 1971: 240.

5 Naumann 1971: 241.

Kazamat duvarına bitişik bulunan içinde tahlı küpleri ve çeşitli tek renkli kapalı kap (çömlek) parçaları yanın geçirmiştir (Resim: 8). Bu mekânın kazamata bağlı bir binaya ait olduğu söylenebilir. Bu bölgede ileride kuzeye doğru genişletilecek açmalar, sur duvarına bağlı mekânları açığa çıkaracaktır. Arpa küpünün içindeki işaretli ölçek kabı, Hititler ile Kizzuwatna arasındaki sınır antlaşmalarında koşul olarak öne sürülen ölçümün günlük hayatı da geçerli olduğunu bir kanıtidır.

Soli ve Yumuktepe'deki sur duvarları, Hititler Döneminde Kizzuwatna ile yapılan sınır antlaşmalarını anımsatmaktadır. Bu antlaşmalarda her şey ölçülendirmekte ve savunma yönünden güvence altına alınmaktadır. Örneğin, Kizzuwatna kralı Sunassura ile Hitit kralı I. Suppiluliuma (İ. Ö. 1350-1320) ya da Tuthalia I/II (İ. Ö. 1450-1420) arasındaki antlaşmada şöyle denmektedir: "*Denize doğru Lamiya Güneş'e aittir, Pitura Sunassura'ya. Onlar bölgeyi ölçüp bölüştüreceklerdir. Güneş Lamiya'ya sur yaptırmayacaktır. Aruna Güneş'e aittir. Pitura'ya doğru bölgeyi ölçüp, bölüştüreceklerdir. Güneş Aruna'ya sur yaptırmayacaktır.*"⁶). Bu durumda hem Soli (kullanımı sürdüyse) ve hem de Yumuktepe'nin sur yapılmasına izin verilen kentlerden olduğu anlaşılmaktadır. Bu kentler, kuşkusuz iki krallık için de savunmaya değer stratejik bir öneme sahipti.

Buluntular arasında H7, H8 servis yolunda, Helenistik Dönem daldırma firnisli tam kâse; F7-G7 servis yolunda Menad betimli kırmızı figür seramik parçası (Resim: 4, sağ); Geometrik Dönem konsantrik daireli iki renkli kapalı kap parçası; F8-G8 servis yolunda Hitit İmparatorluk Dönemi açık kaplar ile ip baskılı mutfak kabı parçaları; F9-G9 servis yolunda Hitit ip baskılı boyalı seramik parçası; F7-G7 servis yolunda Geç Geometrik Dönem Kıbrıs amphora ağız parçası (Resim: 5); H8-H9 servis yolunda Geç Hellas IIIC Myken seramığı gövde parçası; Orta Hitit Dönemi sur duvarının içinden bir tahlı (arpa) küpü içinde tek renkli ve kuş ayağı biçiminde yivlenerek (3) işaretlenmiş ölçek tabağı⁷

6 Goetze 1940: 51

7 Geç Tunç Çağ II Dönemi (İ.O. 14.-13. yüzyıl) "Dmb Ware" olarak adlandırılan mal grubu kapsamındaki 952 gram ağırlığındaki bu sığ tabak, yaklaşık 1kg. (20 PARISU) ağırlığında tahlı alabilmektedir. Hitit Döneminde sınırlı bir tipoloji ile devlet denetiminde çeşitli üretim merkezlerinde standart üretilip dağıtıldığı öne sürülen (Gates 1999: 141) oldukça yaygın bu tür işaretli kapların "ölçek kabı" olarak kullanılması ilk kez Soli örneğinde görülmektedir. Soli buluntusu bu tip işaretli sığ kapların gerçek işlevlerinin tahlı ölçek kabı olabileceği göstermektedir. Bu durumda işaretli, derin olanlarının da sıvı ölçek (*zipittani*) kabı olarak kullanılması olasıdır.

ile karbonlaşmış arpa kalıntıları⁸ (Res. 6); H7-H8 servis yolunda anıtsal arkaik mimarı içinden Doğu Grek lebes ağız parçası⁹ (Resim: 7); G8 plan karesinde H8-H9 servis yolunda sözü edilen tahil küpünün çevresine dağılmış olarak tek renkli Hittit kapalı, mutfak kap parçaları (Resim: 8); ayrıca kısmen yanın geçirmiş, ağız içte ve dışta kırmızı boyalı bantlı, üçayaklı çark yapımı bir sunu kabı (Resim: 9); H6 plan karesinde Arkaik Dönem Fenike tipi bezemesiz açık kahve firnisli ve mantar biçimli ağızı olan bir bodur *lekythos*¹⁰ ve bir Doğu Grek *lekythosu*¹¹ (Resim: 10) sayılabilir.

4. ANTİK LİMAN

Soli/Pompeiopolis antik limanında Selçuk Üniversitesi su altı ekibince dalış ve yüzey araştırması gerçekleştirılmıştır. Limanın kum ile dolu ve çalkantılı olması, yüzey araştırmasını güçlendirmiştir.

Sonuç olarak, Sütunlu Cadde ve Soli Höyük'teki 2007 kazıları şu şekilde özetlenebilir:

Sütunlu Cadde'de F-G 39, 40, 41 plan karelerinde açığa çıkarılan 525 öncesi mimarî kontekst her ne kadar sonraki devirlerde tahrif edilmişse de, altın takı koleksiyonu Bizans Döneminde Sütunlu Cadde'nin Roma Dönemindeki gibi canlı bir ticari merkez olduğunu göstermektedir. Soli Höyük'teki arkeolojik verilere göre, Geometrik Dönemden başlayan Grek kolonizasyon izleri, Arkaik Dönemde açığa çıkan anıtsal mimarî ile bütünleşmiş ve doğu Grek malları bu dönemde giderek artmıştır. Yumuktepe ile paralellik gösteren Orta Hittit Dönemi Kizzuwatna sur duvarı, bu duvarın içinde açığa çıkan tahil (arpa) küpü, tek renkli ölçek tabağı, üç ayaklı meyvelik; Hittit İmparatorluk Dönemi İ.O. 14.-13. yüzyıl mekânları ve renkli-boyalı seramik repertuvarı

8 Hacettepe Üniversitesi'nden Doç. Dr. Emel Oybak, kalıntılar üzerinde yaptığı arkeo-botanik inceleme sonucu, tahil tanelerinin kabuklu arpa (*Hordeum vulgare* L.)ye ait olduğunu saptamıştır. Hittit metinlerinde ŞE (Hit. 'halki-') olarak anılan arpanın fiyatı yasal metinlerde buğdaya göre daha ucuzdur ve I PARISU ölçüği $\frac{1}{4}$ şekel gümüşür. Ertem 1974: 4-6.

9 Krş. Goldmann 1963: fig.104, no.1560.

10 Temelde kırmızı astarlı Fenike üretimi bir tipe dayanan bu tür lekytosların Rhodos'ta da görüldüğü gibi yerel üretimleri vardır. Coldstream 1977: 249-250, fig. 79c; Kıbrıs Arkaik(CA) I örneği, Sea Routes 2003: 233. Bu örneklerle bağlı olarak Soli lekythoslari da Rhodos'tan ithal edilmiş olmalıdır.

11 Krş. Sea Routes 2003: 295 Samos üretimi? (İ.O. 550), paraleli Soli gibi bir Rhodos Kolonisi olan Gela'da bulunmuştur.

(örneğin ip baskılı mutfak kapları, "Red Burnished" ya da "Red Lustrous Wheel Made" olarak anılan testi ve matara ve tek renkli açık ve kapalı kaplar) Hitit-Kizzuwatna arkeolojisine tipolojik olarak önemli katkıda bulunmaktadır.

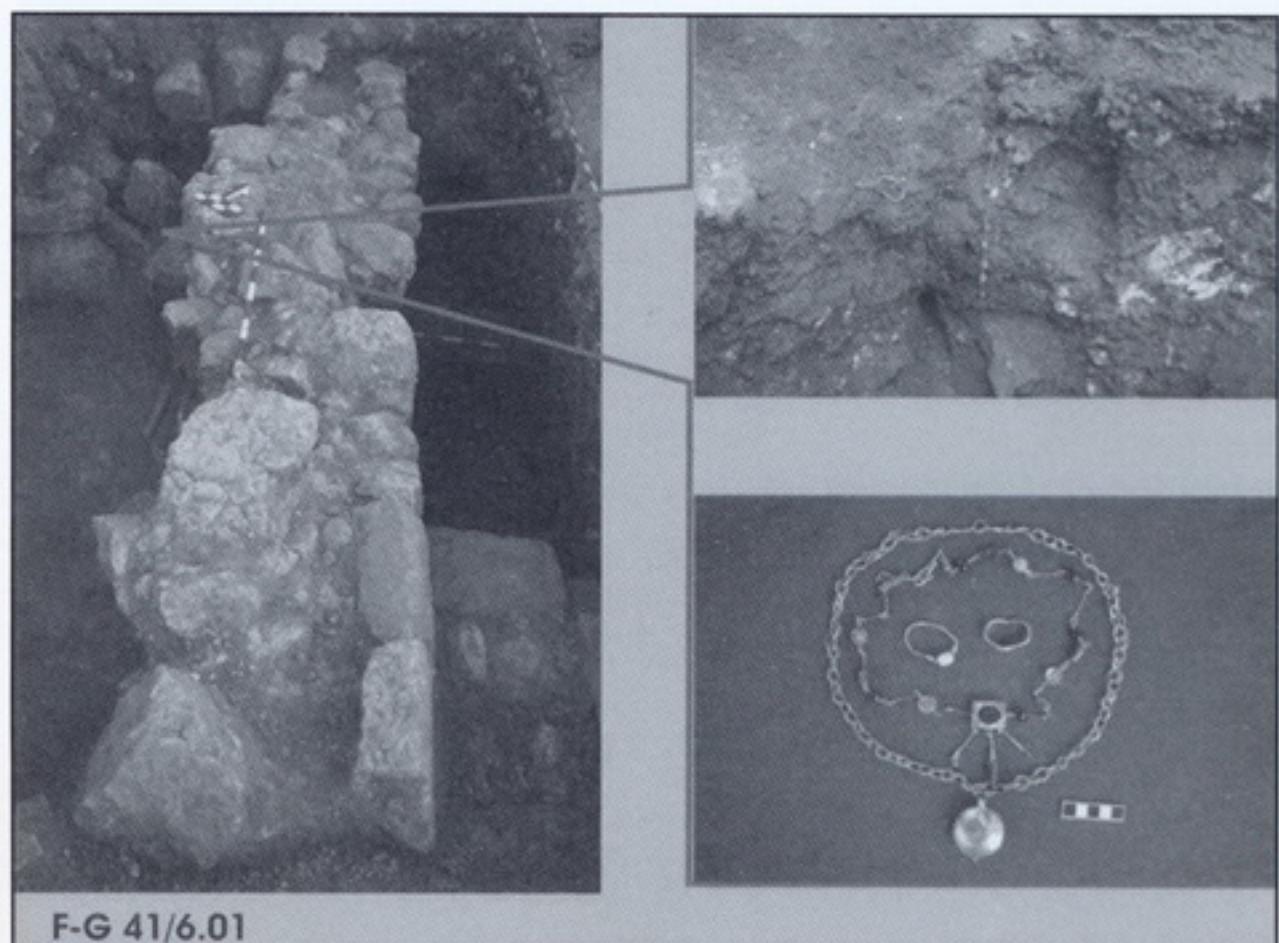
2007 yılında kazı dışında ayrıca Sütunlu Cadde'nin güney ucunda yapılacak restorasyon için ayrıntılı çizim çalışmaları tamamlanmış, antik limanda yüzey araştırması su altı ekibince gerçekleştirilmiş ve Soli Höyük'ün Helenistik (kalıp yapımı kaplar-Megara kâseleri) ve Klasik Dönem (kırmızı figür) envanter çalışmaları bitirilmiştir.

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

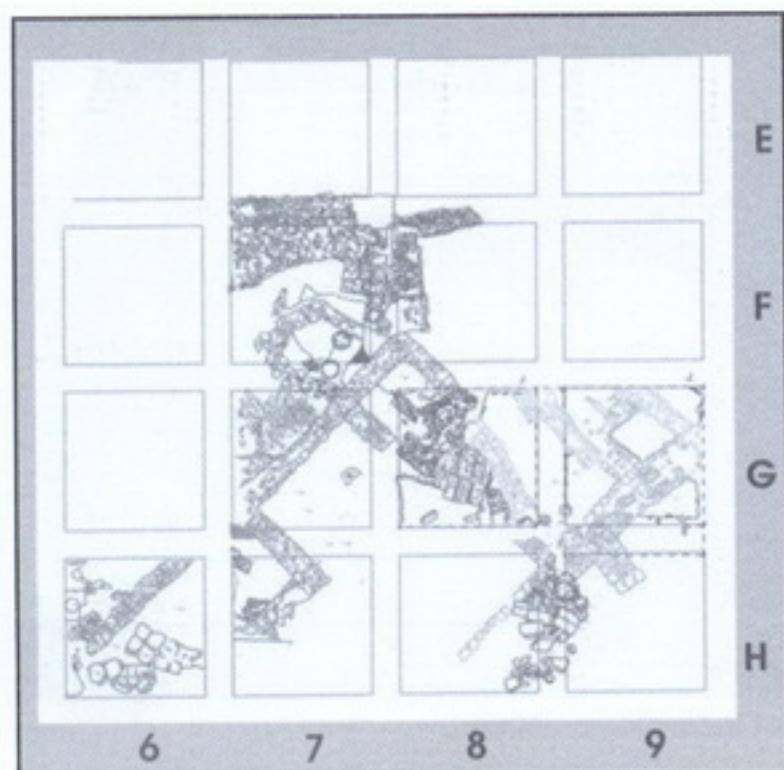
- COLDSTREAM, J. N., 1977, *Geometric Greece*. London.
- ERTEM, H., 1974, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*, Ankara.
- GARSTANG, J., 1953, *Prehistoric Mersin. Yümüktepe in Southern Turkey*. Oxford.
- GATES, M-H., 2001, "Potmarks at Kinet Höyük and Hittite Ceramic Industry" *Jean É.-A. M. Dinçol-S. Durugönül La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux. Actes de la table ronde internationale d'Istanbul, 2-5 novembre 1999*. Institut français d'études anatoliennes Georges Dumézil-Istanbul.
- GOETZE, A., 1940, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, New Haven.
- GOLDMAN, H., 1963, *Excavations at Gözlu Kule, Tarsus III*, Princeton, New Jersey.
- NAUMANN, R., 1971, *Architektur Kleinasiens von ihren Anfängen bis zum Ende hethitischen Zeit*. Tübingen.
- SEA ROUTES, 2003, *Sea Routes ...From Sidon to Huelva, Interconnections in the Mediterranean 16th-6th c. B.C.* (ed. N. C. Stampolidis) Athens.

Resim 1: F-G 39, 40, 41 Bizans-Roma dükkânları

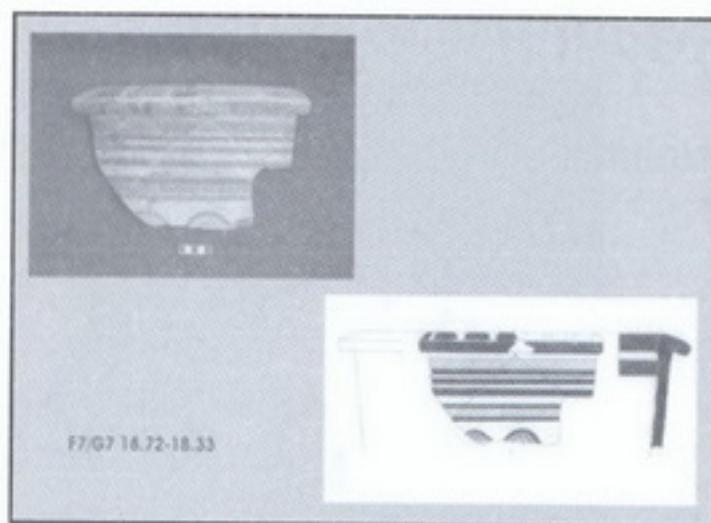
Resim 2: F-G 41 Erken Bizans takıları

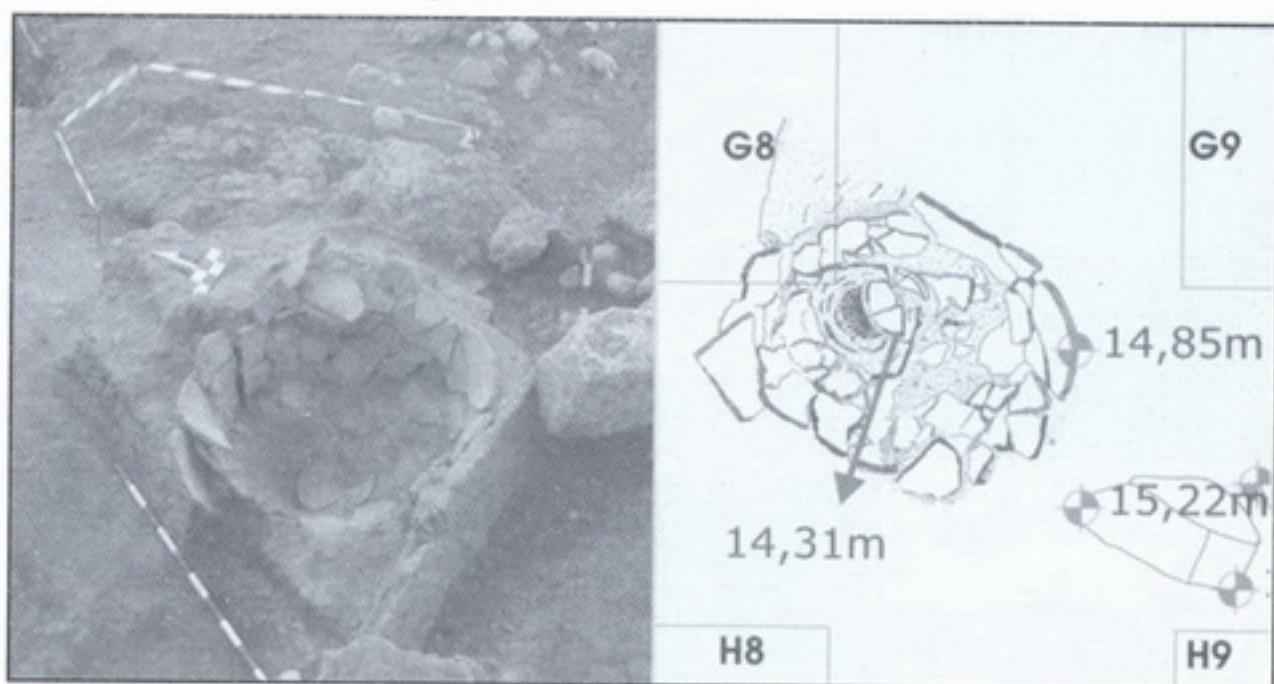
Resim 3: Soli Höyük açma planı

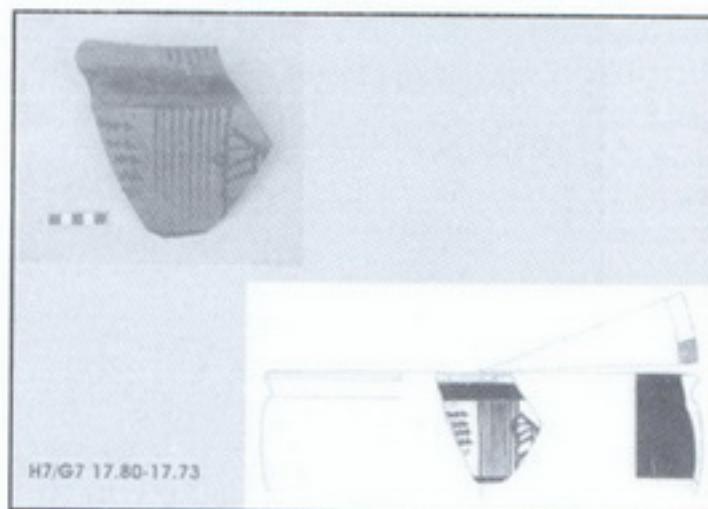
Resim 4: Soli Höyük İ.O. 5. yy. kırmızı figürlü kap parçaları

Resim 5: Soli Höyük Geç geometrik amphora ağız parçaları

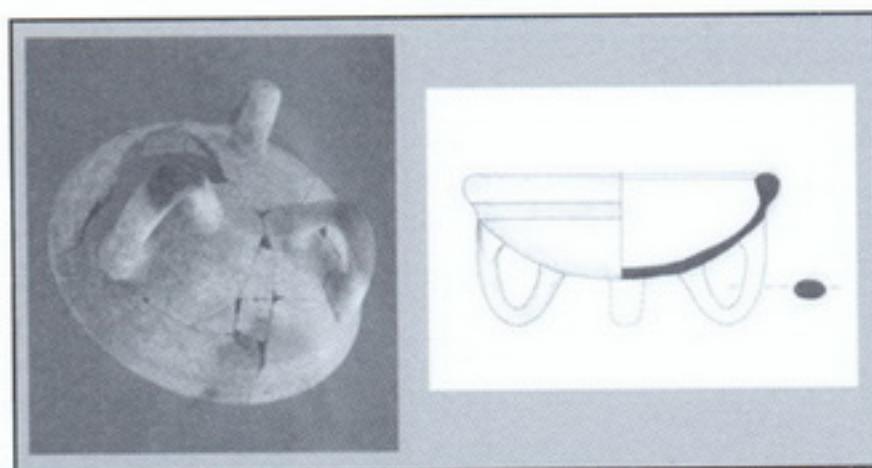
Resim 6: Soli Höyük İ.O. 15. yy. tahıl küpü ve ölçüleri

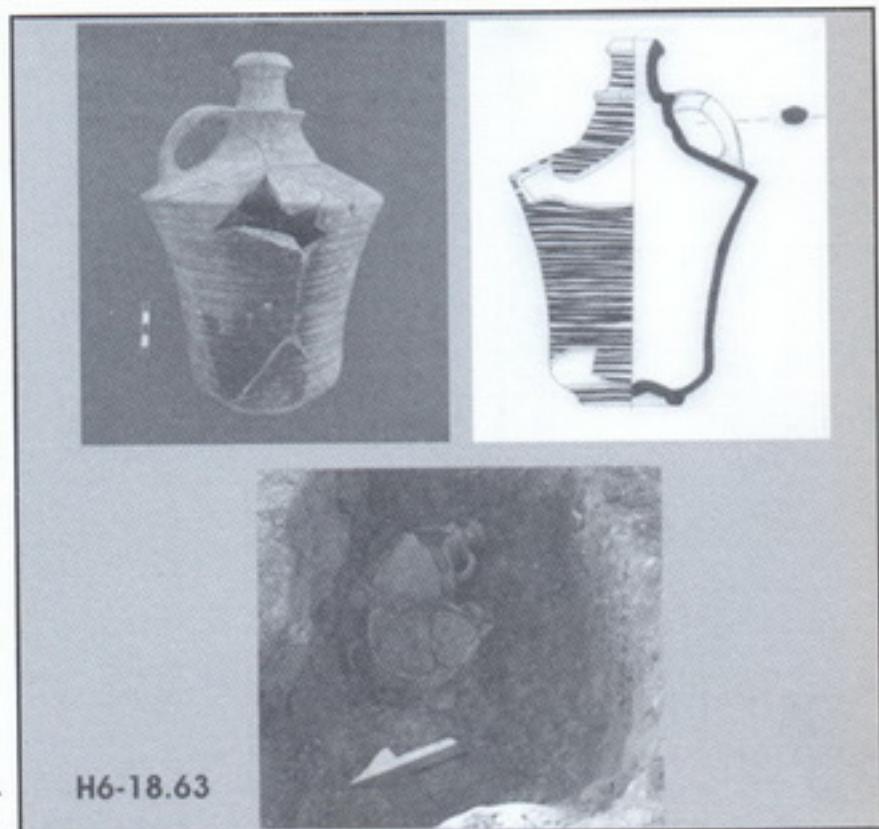
Resim 7: Soli Höyük İ.O. 6. yy. doğu Grek lebesi

Resim 8: Soli Höyük İ.O. 6.
yy. tabanı

Resim 9: Soli Höyük İ.O. 15.
yy. üç ayaklı kap

Resim 10: Soli Höyük İ.O. 6.
yy. lekythosu